

Dit artikel geeft een beknopte beschrijving van waargenomen reptielen, amfibieën, schorpioenen, duizendpoten en spinnen tijdens een korte vakantie in Turkije in mei 2004. De vakantie is doorgebracht in het plaatsje Kiris ten zuiden van Kemer op ongeveer 50 km afstand van Antalya.

*Martin Edelman
Mozartstraat 89
2992 RE Barendrecht*

*Ronald Frank
Atalanta 71
3225 CA Hellevoetsluis*

Kiris is een relatief kleine stad die, zoals inmiddels voor veel plaatsen in Turkije geldt, voornamelijk is gericht op de toeristenindustrie. Direct aan de kust is een flink aantal luxe hotels verrezen om aan die doelstelling vorm te geven. Voor Kiris betreft dit een betrekkelijk recente ontwikkeling zodat ongerepte natuur nog binnen loopafstand ligt.

De kuststrook nabij Kiris is vrij smal en loopt, naar zee toe, uit in zand- en kiezelstranden. Direct achter de bebouwde kuststrook liggen verspreid enkele boerderijen, omgeven door boomgaarden en groentetuinen, veelal van kleinschalig niveau. Het achterland wordt gevormd door uitgestrekte berggebieden waarvan de begroeiing veelal uit naaldbomen bestaat, deels gecombineerd met of afgewisseld door (dichte) struikbegroeiing.

Klimaatgegevens

Het was vrij vroeg in het voorjaar en van overmatige hitte nabij Kiris was nog geen sprake. Tijdens de vakantie bedroeg de gemiddelde temperatuur overdag ongeveer 22°C, met als uitersten ongeveer 17°C in de avond en nacht en plaatselijk tot 28°C

Herpetologische en andere interessante waarnemingen in

Turkije

overdag. Incidenteel was sprake van kortstondige lichte regenval of lichte bewolking, in het laatste geval veelal gedurende de ochtend.

Zo vroeg in het voorjaar was de bodem nog betrekkelijk vochtig, met name onder de, over het algemeen rijkelijk voorkomende, platte stenen en keien die tijdens het zoekwerk zoveel mogelijk zijn gekeerd om te zien of er iets onder aanwezig was.

Waarnemingen

Tijdens de vakantie zijn wandelingen gemaakt in Kiris en omgeving. Voorts zijn diverse excursies ondernomen, onder meer naar het binnenland en naar locaties zoals Olympos, Chimaera en Phaselis. Het grootste deel van de waarnemingen is gedaan nabij of ter plaatse van bovengenoemde locaties.

Wij hebben vastgesteld dat het deel van Turkije waar wij de vakantie hebben doorgebracht, ook binnen stedelijk gebied, betrekkelijk rijk is aan reptielen. Zo zijn al tijdens de busrit vanaf het vliegveld in Antalya naar Kiris in een relatief brede afvoergoot met wat begroeiing midden in de stad vanuit de bus drie moerasschildpadden waargenomen. Nadat we bij onze bestemming waren gearriveerd zijn tijdens

korte inspectietochten in Kiris op diverse plaatsen langs de hoofdroute moerasschildpadden, hagedissen en amfibieën waargenomen. In de tuin van het hotel vertoefden eveneens hagedissen. In een ter plaatse aanwezige vijver waren kikkers aanwezig.

De grootste dichtheid van waarnemingen is vastgesteld net buiten Kemer tijdens een gezamenlijke zoektocht van ongeveer anderhalf uur op de hellingen van een aantal relatief lage heuvels. De hellingen waren begroeid met naaldbomen en, met name op de lagere delen, was vrij dicht struikgewas aanwezig. In dat struikgewas was sprake van open plekken. Voorts stonden de naaldbomen niet overal dicht op elkaar zodat het zonlicht het grondoppervlak op diverse plaatsen kon bereiken.

Na deze algemene inleiding volgt hieronder een beschrijving van alle waarnemingen die tijdens de vakantie zijn gedaan, wat betreft reptielen en amfibieën gerangschikt naar locatie en biotoop.

Omgeving hotel

Rond het hotelcomplex zijn veel betonnen of stenen muurtjes aanwezig. Tot onze verrassing ontdekten we *Lacerta laevis laevis*, die volgens de ons

bekende literatuurgegevens in dit deel van Turkije niet zou moeten voorkomen. In de hoteltuin zijn verschillende rotsen ter decoratie neergelegd. Ook hier bleek *Lacerta laevis laevis* te vertoeven, evenals *Laudakia stellio*. Gekko's zijn nabij het hotel niet aangetroffen. Mogelijk was het voor deze dieren 's avonds en 's nachts nog te koud.

Het gebied rond de hotels werd voornamelijk ingenomen door braakliggende terreinen, afwateringskanalen, tuinen en boomgaarden. Bij de daar aanwezige muurtjes is *Lacerta laevis laevis* eveneens te vinden. *Laudakia stellio* blijkt in deze omgeving voorkeur te hebben voor rotsblokken. In en nabij afwateringskanalen zijn de Kleinaziatische groene kikker (*Rana bedriagae*) en de Balkanbeekschildpad (*Mauremys rivulata*) waargenomen.

Heuvels nabij Kiris

De heuvels nabij Kiris zijn met dennen begroeid. Binnen die dennenbegroeiing zijn tal van open plekken aanwezig. Onder stenen zijn vrij gemakkelijk de Wormslang (*Typhlops vermicularis*) en de Anatolische wormhagedis (*Blanus trauchi*) te vinden. Onze veelvuldige waarnemingen van beide soorten zijn een bevestiging van ons bekende literatuurgegevens dat de kans op waarneming van laatstgenoemde soorten in het voorjaar het grootst is. In de zomer, als het veel droger is kruipen de dieren dieper de grond in en is kans op waarneming

beduidend geringer.

De Wormslang is op het hoger gelegen en meer open en droger deel van de door ons bezochte heuvels te vinden, terwijl de Anatolische wormhagedis meer aan de voet, in het beschaduwde en vochtiger deel is aangetroffen. *Eirenis levantinus* (Dwergslang), welke hier volgens de verspreidingskaarten niet voor hoort te komen, is onder een steen gevonden gevonden en gedetermineerd door degene die de soort beschreven heeft (in 1993 door JOSEF SCHMIDTLER). De enige gekkosoort, die we tijdens de vakantie aantreffen, was *Cyrtopodion kotschy* (Egeïsche naaktvingergekko), eveneens onder een steen. Het betrof een juveniel exemplaar dat vrij snel wist te ontsnappen.

Hier en daar schoot een Johannisskink (*Ablepharus*

Pagina 32:
Chimaera

Boven:
Blanus trauchi

Rechts: *Lacerta laevis laevis*,
vrouwkje

Boven: *Testudo graeca*

Midden:
Valse weduwe

Onder: *Lacerta
oertzeni pelagiana*,
vrouwtje

Eirenis modestis

kitaibeli) voor onze voeten weg. De Rode toornslang (*Coluber rubriceps*) is eveneens in deze biotoop gevonden. Een jong exemplaar van de Gewone pad (*Bufo bufo*) vonden we in een vrijwel droogstaande bedding van een beekje. Verder foerageerden hier vrij veel Moorse landschildpadden (*Testudo graeca*).

Van de schorpioenen zijn *Iurus dufourei*us, de Valse weduwe (*Steatodea paykulliana*), die net zo giftig is als de Zwarte weduwe en dus potentieel gevaarlijk, en *Scolopendra cingulata* (duizendpoot), die eveneens potentieel gevaarlijk is, onder stenen aangetroffen. Andere opvallende spinnen zoals de Vuurspringer (*Philaeus chrysops*) en de Blinkende krabspin (*Synaema globosum*) waren hier veelvuldig te vinden.

Bergen bij Kuzdere

In de bergen van Kuzdere hebben wij gebieden bezocht die op ongeveer 1000-1500 meter boven de zeespiegel lagen. Prachtige ravijnen en snelstromende beken doorsnijden het gebied. De aanwezige hellingen waren, soms spaarzaam, soms weelderig, begroeid met weiden en bossen. Op rotspartijen waren zonnende *Lacerta oertzeni pelasgiana* waar te nemen.

Op een pad bergopwaarts kronkelde in de schaduw een dwergslang (*Eirenis modestus*). In een bergweide hieraan grenzend is een foeragerende Moorse landschildpad (*Testudo graeca*) waargenomen. De aanwezigheid van Hardoen (*Laudakia stellio*) is op een rotspartij vastgesteld.

Olymos

Op rotsen en droge takken is *Lacerta oertzeni pelasgiana* waargenomen. Rond de ter plaatse aanwezige ruïnes uit de Griekse oudheid waren verschillende Moorse landschildpadden (*Testudo graeca*) aan het fourageren. Een opvallende plantenverschijning in deze omgeving betrof een prachtige aronskelk (*Dracunculus vulgaris* of arendswortel). Voorts bleken orchideeën zoals lange tongorchis (*Serapias vomeracea*) en heilige orchis (*Orchis sancta*) aanwezig.

Phaselis

Phaselis is een Romeinse ruïnestad die pal aan zee gelegen is. Het tijdstip van de dag en de warmte (rond het begin van de middag) zijn waarschijnlijk de reden geweest dat geen hagedissen zijn waargenomen.

Op het strand is onder een steen de schorpioenensoort *Semibuthus gibbosus* aangetroffen evenals een vrouwelijk exemplaar van de lentevuurspin (*Eresus sandaliatus*). In een groot zoet- of brakwatermeer lagen op een plank waterschildpadden te zonnen. Doordat ze vrij snel het water invluchtten kon de soort niet nader worden gedetermineerd. Bij het in de ruïnestad aanwezige theater bloeiden een aantal exemplaren van de Hommelophrys, *Ophrys holoseicea* (*fuciflora*).

Op de terugweg van Phaselis naar Kiris was een landschildpad (niet gedetermineerd) bezig met het oversteken van de asfaltweg. Voordat we zelf konden ingrijpen stopte een automobilist om het dier aan de kant te zetten.

Chimaera

Chimaera is de laatste locatie waar tijdens de vakantie geregeld waarnemingen zijn gedaan. Het is een plaats die al in de Griekse geschiedenis bekend stond vanwege het feit dat gassen vanaf grote diepte uit de bodem omhoogkomen en aan het maaiveld tot ontbranding komen.

Bij een beekje aan de voet van de heuvel, op de top waarvan het betreffende fenomeen kan worden waargenomen werd een bruine vorm van de Kleinaziatische groene kikker (*Rana bedriagae*) aangetroffen. Heuvelopwaarts zijn verscheidene zonnende exemplaren *Lacerta oertzeni pelasgiana* opgemerkt.

Op bijgaande foto (pagina 32) is te zien hoe de hellingen nabij Chimaera waren begroeid.

Myra

Wat betreft Myra was één waarneming opvallend. Midden in de stad op een vrij drukke parkeerplaats liep een volwassen landschildpad (*Testudo graeca*). Het dier is door enkele aanwezige buschauffeurs veilig gesteld. Gezien de afwezigheid van tuinen of groen in de directe nabijheid moet het dier een vrij grote afstand zonder ongelukken hebben afgelegd.

Conclusies

Vastgesteld kan worden dat de reis naar Kiris in vele opzichten volledig geslaagd was. Uit het artikel blijkt dat het gebied rond Kiris rijk is aan diverse dier- en plantensoorten. Wat tevens is opgevallen

is dat beschikbare verspreidingsgegevens van reptielen in dit gebied in een aantal gevallen mogelijk niet volledig zijn en derhalve dienen te worden aangevuld.

Of het voorkomen van niet verwachte reptielensoorten nabij Kiris dient te worden verklaard vanuit het perspectief van natuurlijke verspreiding of dat het een indirect/direct gevolg is van menselijk handelen is wellicht stof voor een ander artikel.

In bijgaande lijsten is een samenvattend overzicht gegeven van alle waarnemingen die tijdens de vakantie zijn gedaan. Achter de soortnaam is aangegeven hoeveel exemplaren (bij benadering) zijn waargenomen.

De met dennen begroeide heuvels bij Kiris.

LITERATUUR

- SCHMIDTLER, J.F., 1993. Zur Systematik und Phylogenie des *Eirenis modestus*-Komplexes in Süd-Anatolien. Spixiana, München 16: 79-96.
- ARNOLD, N. & D. OVENDEN, 2002. A Field Guide to the Reptiles and Amphibians of Britain and Europe. Harper Collins Publishers Ltd, Londen.
- GRUBER, U., 1989. Die Schlangen Europas und ums Mittelmeer. Franckh-Kosmos Verlag, Stuttgart.
- LIEBSCHER, M., 2003. Naturreisführer Griechenland. Natur- und Tier-Verlag, Münster.
- BRUINS, E., 1999. Geïllustreerde Terrarium Encyclopedie. Rebo Productions b.v., Lisse.

Waargenomen reptielen, amfibieën, schorpioenen, spinnen en duizendpoten

	Soort	Voorkomen
Hagedissen	<i>Cyrtopodion kotschyi</i> , Egeïsche naaktvingergekko (1x)	Heuvels omgeving Kiris
	<i>Laudakia stellio</i> , Hardoen (10x)	Kust Kiris, bergen Kuzdere
	<i>Ablepharus kitaibelii</i> , Johanneskink (8x)	Heuvels omgeving Kiris
	<i>Lacerta laevis laevis</i> (ruim 50x)	Kiris
	<i>Lacerta oertzeni pelasgiana</i> (10x)	Kuzdere, Olympos, Chimaera
Wormhagedissen	<i>Blanus strauchi</i> , Anatolische wormhagedis (8x)	Heuvels omgeving Kiris
Schildpadden	<i>Mauremys rivulata</i> , Balkan beekschildpad (ruim 15x)	Afwatering Kiris
	<i>Testudo graeca</i> , Moorse landschildpad (ruim 15x)	Heuvels omgeving Kiris, Olympos, Autoweg, Centrum Myra
Slangen	<i>Coluber rubriceps</i> , Rode toornslang (1x)	Heuvels omgeving Kiris
	<i>Eirenis levantinus</i> (1x)	Heuvels omgeving Kiris
	<i>Eirenis modestus</i> , Ringkopdwergslang (1x)	Bergen Kuzdere
	<i>Typhlops vermicularis</i> , Wormslang (5x)	Heuvels omgeving Kiris
Kikkers/padden	<i>Rana bedriagae</i> , Kleinaziatische groene kikker (15x)	Afwatering Kiris, Chimaera
	<i>Bufo bufo</i> , Gewone pad (1x)	Heuvels omgeving Kiris
Schorpioenen	<i>Iurus dufourei</i> (2x)	Heuvels omgeving Kiris
	<i>Semibuthus gibbosus</i> (1x)	Phaselis, strand
Spinnen	<i>Eresus sandaliatus</i> , Lentevuurspin (1x)	Phaselis, strand
	<i>Philaeus chrysops</i> , Vuurspringer (10x)	Heuvels omgeving Kiris
	<i>Steatodea paykulliana</i> , Valse weduwe (1x)	Heuvels omgeving Kiris
	<i>Synaema globosum</i> , Blinkende krabspin (10x)	Heuvels omgeving Kiris
Duizendpoten	<i>Cryptops</i> species (2x)	Heuvels omgeving Kiris
	<i>Necrophloeophagus longicornis</i> (3x)	Heuvels omgeving Kiris
	<i>Scolopendra cingulata</i> (3x)	Heuvels omgeving Kiris
	<i>Scutigera coleoptera</i> (1x)	Heuvels omgeving Kiris

SUMMARY

Herpetological and other interesting observations in Turkey

The authors made some observations on reptiles, amphibians and arthropods during a trip in May 2004, near Kiris.

Close to the coast there are a lot of developments aimed at tourism, like the construction of luxury hotels. However within walking-distance there are still more natural areas to be found, for instance mountainous areas with pine-forests and shrubs.

Observations were made in the hills near Kiris, at de mountains near Kuzdere, at Olympos, Chimaera, Myra and Phaselis. Spring proved to be a good time to look for animals. In the annexed table can be seen which animals were observed at which location.